

У статті аналізується варіативність як одне з продуктивних лінгвістичних явищ сучасної української публіцистики російською мовою. Представлений аналіз варіативності складових найменувань на лексичному рівні. Вибірка лексичних одиниць проводилася на матеріалі українських газет «Сегодня», «Факты и комментарии», «Слово», «Вечерняя Одесса» за 2000 - 2015 роки.

Ключові слова: мова газети, варіативність, неологізм, складові найменування

The article analyzes variability as one of productive linguistic phenomenon of modern Ukrainian journalism in Russian. The analysis of variance component names on the lexical level. The sample of lexical units made on the material Ukrainian newspapers «Сегодня», «Факты и комментарии», «Слово», «Вечерняя Одесса» for 2000 - 2015 years.

Keywords: language newspapers, variability, neologism, composite nam

УДК 811.161.2

В.Ю. Сікорська, Ю. Белінська,
А. Мєзенцева

ФРАЗЕОЛОГІЯ У ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

У статті простежено функціонування фразеологізмів в офіційно-діловому стилі, здійснено спробу визначення їх походження.

Ключові слова: фразеологізми, офіційно-діловий стиль, стандартизованість, образність.

Фразеологія – надзвичайно складне явище, вивчення якого вимагає свого методу дослідження, а також залучення таких наук, як-от лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, історії, філософії, логіки і країнознавства. Фразеологізми – одна з мовних універсалій, оскільки не існує жодної мови без них. У фразеологізмах знаходить відображення історія народу, своєрідність його культури та побуту. Фразеологізми часто носять яскраво національний характер. Українська фразеологія дуже багата і має багатовікову історію.

Дослідження фразеологізмів у сучасному вітчизняному мовознавстві є наразі дуже актуальне, оскільки над цим питанням працювало чимало науковців: В.В. Виноградов, Б.О. Ларін,

О.О. Потебня, М.Ф. Сумцов, та ін. Вивченням їх семантики займалися М.Ф. Алефіренко [1], Л.Г. Боярова, В.М. Телія, історію та етимологію досліджували М.Т. Демський [2], Ф.П. Медведєв [4], Л.Г. Скрипник [5], [6], В.Д. Ужченко [7]. Значну вагу у вивченні особливостей фразеологізмів відіграють праці українських дослідників у галузі стилістики (С.Я. Єрмоленко, Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, та ін.) й етнолінгвістики (В.В. Жайворонок, О.С. Снитко та ін.). Фразеологізми як етноспецифічне вираження мовної картини світу досліджують І.О. Голубовська, Д.О. Добровольський, О.П. Левченко та ін.

Не менш ґрунтовного дослідження потребують фразеологізми з погляду стилістики, оскільки вони виразніше, ніж окремі слова, представлені у різностильових текстах. Зокрема варто зупинитися на функціонуванні фразеологізмів в офіційно-діловому стилі.

Наразі відсутня чітка межа між фразеологізмами та сталими словесними комплексами у межах офіційно-ділового стилю. Так, Д.В. Горбачук, В.М. Богуславський розглядають стійкі словосполучення слів офіційно-ділового стилю поза межами фразеології. Також побутує думка про необхідність залучення всіх словесних сполук офіційно-ділового стилю до фразеологічного складу української мови. Прихильниками широкого розуміння фразеології є Л.Г. Барлас, О.В. Кунін, В.М. Телія та ін.

Фразеологізми офіційно-ділового стилю досліджуються значно рідше, ніж решта груп. Так, виявленням особливостей структурно-семантичних типів фразеологізмів у сучасних офіційно-ділових текстах займається Д.В. Горбачук, мовні формули українських дипломатичних текстів розглядають О.М. Мацько та Н.М. Поліщук. Однак фразеологізми, що представлені в офіційно-діловому стилі потребують ретельного й усебічного аналізу, що, власне, і зумовило актуальність нашого дослідження.

Офіційно-діловий стиль на відміну від публіцистичного та художнього досить стандартизований, емоційно-нейтральний, лаконічний, відзначається граничною точністю викладу матеріалу. Його мова насичена стилістично нейтральними мовними засобами, стандартизованими канцеляризмами. Однак, зважаючи на лексичне багатство української мови, він жодним чином не позбавлений фразеологізмів. Насамперед це проявляється в назвах ділових паперів: *вітальний адрес, особовий листок обліку кадрів, вірча грамота,*

трудова угода, Почесна грамота, витяг з протоколу, бортовий журнал та ін..

Використання так званих мовленнєвих кліше максимально спрощує укладання та обробку будь-якого тексту ділового характеру. Фразеологія ділової мови – це сукупність стійких словосполучень, що вживаються в документах, наприклад: *обіймати посаду, підбивати підсумки, знайти вихід; із сказаного випливає, порядок денний; нагальна потреба, на повну потужність, наводити приклад, надати слово, накласти резолюцію, оголосити догану; притягти до відповідальності; інститут просить, ректорат клопочеться, ухвалити рішення; знайти спільну мову, надання чинності, заслухавши і обговоривши; питома вага; взяти до уваги; виконати належним чином, залучити до роботи, ставити в обов'язок, справи йдуть на краще, докорінний перегляд, призначити на розгляд, відійти від справ, надати можливість, дійти згоди, спало на думку.*

У семантиці фразеологізмів офіційно-ділового стилю до того ж відображено традиції та норми суспільного, політичного життя, особливості складних державотворчих процесів, що відбувалися в Україні. Цікава історія походження такого вислову, як *прикласти руку*, що наразі означає взяти участь у чомусь. Цей вислів яскраво розкриває особливості організації діловодства в давнину. Сьогодні, укладаючи будь-який діловий документ, засвідчуємо його достовірність власним підписом. Така практика існувала і значно раніше. Однак у сиву давнину більшість людей залишалися неписьменними, а тому замість підпису, прикладали до паперу руку або палець, попередньо злегка пофарбувавши. Відбиток руки або пальця надійно замінював підпис [8]. Тому традиція використання зазначеного фразеологізму є виправданою.

Цікаве походження античного фразеологізму *прокрустове ложе*. За міфологією прокрустове ложе – ліжко розбійника Прокруста, який заманював подорожніх і клав їх на своє ліжко. Якщо люди були коротші за ліжко, Прокруст видовжував їх, а якщо довші, відрубав їм ноги. У переносному значенні цей вираз означає мірку, під яку штучно підганяють факти та явища, наприклад: *Бюджетні мільярди на підтримку великих банків і прокрустове ложе для бідних – стратегія уряду щодо виходу з банкрутства* [3, с.174]. Згаданий фразеологізм передає напружену ситуацію, що склалася в економіці, а отже реалізовано його оцінну функцію. Емоційно-експресивну функцію згаданий фразеологізм виконує в матеріалі про пенсійні реформи в

державі: *На це прокрустове ложе можуть потрапити не лише жінки, а й чоловіки.* Отже, номінація «прокрустове ложе» в контексті асоціюється з таким соціально-економічним явищем як пенсійні реформи.

У текстах офіційно-ділового стилю вживаються книжні фразеологізми, позбавлені образності й емоційного забарвлення. Насамперед це фразеологізовані сполучення – звороти, що містять слова з обмеженою сполучуваністю: *завдавати шкоди* (удару, поразки), *потребувати допомоги* (підтримки, уваги), *зводити нанівець* (до мінімуму), *досада бере*. Отже, основна функція фразеологізмів в офіційно-діловому стилі – номінативна.

У діловому спілкуванні наявні фразеологічні єдності – образні словосполучення, зміст яких зумовлений значенням слів-компонентів: *замилювати очі* (обдурювати, ошукувати когось), *зробити з мухи слона* (дуже перебільшувати щось), *ложка дьогтю в бочці меду* (зіпсувати все якоюсь незначною, але неприємною дрібницею), *загрібати жар чужими руками* (привласнювати наслідки чужої праці), *тримати камінь за пазухою* (приховувати недобрі наміри).

У діловому мовленні фактично не вживають фразеологічні зрощення (ідіоми) – словосполучення, зміст яких не можна зрозуміти із значень окремих компонентів, що входять до складу фразеологічної одиниці: *піймати облизня* (потерпіти невдачу, залишитися ні з чим), *терпець урвався* (вичерпалися можливості терпіти, зносити що-небудь), *теревені правити* (вести пусті розмови).

До фразеологізмів, які вживають в офіційно-діловому стилі, уналежнюємо: власне книжні фразеологічні одиниці (*вводити в оману, дамоклів меч*); термінологічні назви предметів, явищ, понять (*реакція срібного дзеркала, політика цін, радіус дії, роза вітрів, земна вісь*); номенклатурні найменування (*арабський кінь, вітряна віспа, сірчана кислота, старший науковий співробітник*); складені термінологізовані назви (суспільно-політична термінологія: *країни третього світу, Світова організація торгівлі*); лексикалізовані сполуки: *до певної міри, кінець кінцем*.

Найповніше фразеологічний фонд української офіційної мови представлений у жанрі ділового листа. Службові листи містять офіційно-ділові фразеологізми: *принести найглибшу подяку, почувати своїм добрим обов'язком, бути вдячним*.

В усному діловому спілкуванні (бесіді, промові, дискусії) значення фразеологізмів теж неабияке. Подекуди їх використовують, щоб підкреслити певний факт, а найчастіше – як засіб образного мислення, що надає мові емоційного забарвлення, а діловому публічному виступу переконливості. Протилежна ситуація з вживанням фразеологізмів у писемному діловому спілкуванні. Стверджувати про образність фразеології ділового мовлення потрібно умовно, адже те, що в художньому та публіцистичному стилях слугує образом, у мові ЗМІ є штампом, у діловому мовленні функціонує як стандартизований вислів. Наприклад, у діловій мові: *з метою, відповідно до, в порядку, згідно з, брати до уваги, до відома, звернутися на адресу, незважаючи на*; у науковому стилі (в економіці): *цінова політика, сліпий контроль, кризове розмноження фінансистів, документи напрокат, паразитичний маркетинг, дармовий розпродаж та ін.*

Отже, питання образності фразеології у діловому мовленні є досить умовним, оскільки на відміну від художнього та публіцистичного стилів, де образ є обов'язковою умовою вираження думки, в офіційно-діловому стилі функціонує як нормативний, стандартизований вислів. Необхідно пам'ятати, що вміле використання фразеологічних висловів підвищує ефективність комунікації, посилює дієвість слова, та сприяє швидкому обробленню тексту документу.

Список використаних джерел

1. Алефіренко, М.Ф. Проблеми фразеологічного рівня мови // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 42-47.
2. Демський, М.Т. Лексичні та граматичні особливості українських іменникових фразеологізмів // Мовознавство. – 1981. – № 2. – С. 35-41.
3. День: щоденна всеукраїнська газета, 2010-2011 рр.
4. Медведєв, Ф.П. Українська фразеологія. – Х., 1982. – С. 50-67.
5. Скрипник, Л.Г. Розвиток полісемії у фразеологічній системі української мови // Мовознавство. – 1972. – № 3. – С. 3-12.
6. Скрипник, Л.Г. Фразеологія української мови. – К. : Наукова думка. – 1973. – 297 с.
7. Ужченко, В.Д., Авксентєв Л.Г. Українська фразеологія: навч. посіб. для студ. філолог. фак-тів ун-тів. – Харків: Основа. – 1990. – 167 с.
8. Фразеологія ділової мови: [Словник. Укл. В. Підмогильний, Є. Плужник] // Освіта. – 1993. – 13 січня (№ 3). – С. 70-79.

В статье прослеживается функционирования фразеологизмов в официально-деловом стиле, предпринята попытка определения их происхождения.

Ключевые слова: *фразеологизмы, официально-деловой стиль, стандартизированность, образность.*

The article considers the functioning of phraseology in official-business style, an attempt to determine their origin.

Keywords: *phraseologisms, official-business style, standardization, imagery.*

УДК 811.161.2

В.В. Лавренюк

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

В роботі розглядаються деякі важливі аспекти розвитку української термінології, укладання термінологічних словників, поліпшення якості знань щодо термінологічної лексики серед студентів українських вишів та науковців.

Ключові слова: *термінологічна лексика, укладання словників, точність терміновживання.*

Прагнення до чистоти й високої мовної культури – це прагнення до культури взагалі. Дбати за очищення мови від усякого засмічення й про дальше піднесення її культурного рівня – це обов’язок усього українського суспільства, не кажучи вже про тих людей, що безпосередньо працюють над мовою, - вчених-мовознавців, письменників, журналістів, дикторів, працівників редакцій і видавництв, викладачів української мови усіх рівнів. Адже від мови наших газет, підручників, науково-популярної і художньої літератури залежить, чи мова мільйонів читачів удосконалюватиметься й збагачуватиметься, чи, на жаль, - засмічуватиметься.

Мова – надзвичайно тонкий інструмент. В одних устах вона звучить із такою силою, що, кажучи словами І.Я. Франка, “мов трубою міліони зве за собою, в інших – тільки ріже слух, вона –мов та солома без зерна”.